

Ulduz Qasım müasir dövrümüzün klassik əsləblü yazarlarındandır. Mən bu qənaəətə yaziçinin "Maral" romanını oxuyandan sonra gəldim. Yeni yaziçinin, şairin bir əsərini, bir kitabını oxumaq bəs edər ki, onun haqqında ədəbi-təqnid fikir yürüdəsən. Nəcə deyərlər, arıfə bir işə kifayətdir kəlamından doğan məniti fikir də dediyimiz təsdiq edir. Bu mənada yaziçi Ulduz Qasının "Maral" romanını oxumaq yeter ki, onun əsl yazar olduğunu deməyə bize haqq versin.

Düzü, son on illiklərdə o qədər məkulaturalıq kitablar rast gəlirsən ki, adam hər hansı müəllifi, onun əsərini oxuyanda oxucunu cəzibə sehriñə çəkən əsərə rast olacağınə şübhə edirən. Nəcə deyərlər, yaşı da qurunun oduna yanıb gedir belə olanda. Ona görə də ədəbi təqniddən çox böyük həssaslıq, diqqətciliklə tələb olunur bəle məqamlarda ...

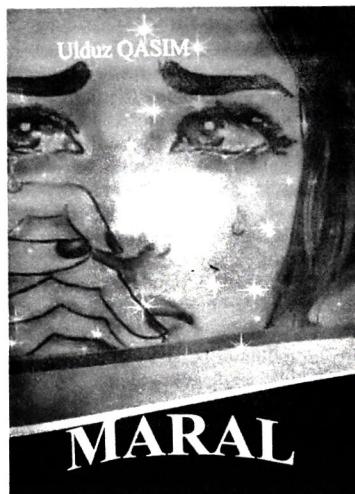
Ulduz Qasımı qiyabi olaraq Əlirza Xələflinin onun haqqında yazdığı ikiçildlik "Yaziçinin Vətən Dağı" kitabından qiyabi şəkildə tanıldıma və onun Moskvada yaşayış yaziçi olduğunu bildiyimə görə, düzü, "Maral" romanını oxudqu, elə hiss edirdim ki, burdakı romanın baş qəhrəmanı olan Maral obrazı müəllifin öz prototipidir. Əlbəttə, bu düşüncə məndə əbas yera oyanmırı, çünki müəllif əsəri elə maraqlı tehkiy ilə naqıl edir ki, elə reallıqla hadisələri təsvirə gətirir ki, istəristəməz bu naqıl olunanların içorisində özünü hiss edirən. Müəllifin ürəyini də, özünü də oxucu üçü ilə birbaşa ünsiyət kimi təsəvüründə canlandırır.

Ən böyük səadət budu. Həmin anda hiss etdiyin o istilikdi, o sevgidi, o arzulardı. Sonra da yer oturub hönkür-hökür ağladım. Həc kim mənə sakitləşdirə bilmirdi. Natalya İvanovna gəldi sos-küyə bir defə.

- Nə olub Marala, kim onun xətri-nə dəyiib?

Heç kim dillənmirdi, çünki nə baş verdiyindən xəberi olan yoxdu qrupumuzda" (s. 53 - 54).

Bu düşüncələr Maralın timsalında həyata orijinal, kövrək duyğularla baxış tərəzinə göstəricisidir. Körpələr - kimsəsizlər evinə atılmış balaca, zavallı Maralın şəxsində minlərlə atılmışların nisgili dünyasını oxumaq -

- Yoxsa sən də bunun gününə düşmək isteyirsən, ey qaraca? Bir də bizi heç ana görməmişik, bilmirik necə olduğunu. Niye də yaziğimiz gəlməlidir qadınlara? Onlar bizi çölo atanda bizi düşündülər, yaziqları gəldi?

- Sizin vicdanınız da yoxdu?

Sergey adlandırdıqları qırırmışq özünü irəli verdi:

- Onun də ne olduğunu bilmirik, kimdən öyrənəcəkdir onu, əgor bizi çölo atıblarsa doğulandan. Sonin de-diklərinin nə olduğunu biz bilmirik. Bir də sən bu donuzun vəkilisin? Yoxsa sən heç çəkdiirməyib bu?

- Nə olur olsun, o bizdən böyükdü" (s. 58).

Əsərdə təsvir olunan bu epizodda vicdanın ne olduğunu bilməməklərinin səbəbinin mözh onların valideynləri tərəfindən atılmalarında, başqa sözə, onları "böyüksüz-ağsaqqalsız yerde" yaşayış-böyüüməyə möhkum edən içtimai mühitdə axtarır, bununla yaziçı insanları - oxucuları həyata ləyaqətlə vətəndaşlar olmağa səsləyir. Eyni zamanda atılmış uşaqların gələcəklərinin təhlükə altına düşməsini və bu təhlükənin cəmiyyətdə mənəvi flakatlarında parıplı çıxaracağı da açıqlanır.

Gördüyüm kimi, Ulduz Qasım bir yazar olaraq təkə real hayatı təsvirə gətirmir, eyni zamanda bədii əsərin təbriyələndiricilik missiyası daşıdığını da reallaşdırır, hadisələrə ayıq gözlə yanaşmaq hissini aşılıyor.

Yaziçi uzun illər Rusiyada yaşa-maşa baxmayaraq, doğma dilimizin zorifiklərini, hətta idiomatik ifadələri, frazeologizmləri, zərbə-məsəlləri də

gözümçixdiya salındığı kimi, böyüküb pərvəzlandırdıdan sonra ucub gedib doğma həmcinslərinə qoşusmaqla osıl hayatını - xoşbəxtliyini tapdıgi kimi, Maral da böyüdükcə, tohsil alıqca dünyagörüşü genişlənir, doğma soydaşlarını tapmaqla bu isti mühitdə - özünün xoşbəxtliyini tapa bilir: "Azərbaycandan uzaqda doğulsam da, onun bütün yaşam tərzlərini öyredəcək bir insan çıxmışdır qarşımı. Bu ele-bele bir təsədűf deyildi təbii. Allah-təla bütün həyatımızın planını cibiz göndərib bizi bu dünyaya. Ona görə teləməyə dəyməz heç zaman, sabırı olmaq lazımdır, gözləmək lazımdır. Hər iş ancaq və ancaq öz yazılımış zamanında olur, öz saatını gözləyir. Deməli, məni Yaradan çox sevir. Valideynlərimi məndənalsa da, qarşımı Leyla kimi gözel bir insan çıxarı ki, mənə kömək etsin öz yerimi tapmaq, mən-sub olduğum xalqın dəyərlərini öyremək üçün. Demək olar ki, çox zaman Ruslan da bizimlə bərabər olurdu, onun da qızın dediklərini diqqətlə dinlədiyini görürüm. O da her şeyi bilmək istəyir mənəm kimi. Tez-tez Ruslanın anası bizi evə dəvət edirdi. Elə olurdu ki, Leyla anasının toyvəyələ gönderdiyi yeməkləri götürürdü, Ruslangilda bərabər yeyirdik. Svetlana Valentinovnaya hərdən zarafat edirdi:

- Rusik, sənə belə bir azərbaycanlı qızla evlənmək lazımdı ki, həmişə gözlərə xörəklər hazırlasın. Yoxsa mənim kimi birisiyle evlənən vay halına.

Oğlan anasının sözündən olurdu:

- Görək də, mama, bəyənəcəkmə

məni azərbaycanlı qızlar.

Leyla mənə baxıb gülmüşəyirdi, doğrusu, əvvəller səbəbini bilmirdim" (s.110).

Gördüyüm kimi, bu cümlələr əsərin əsas qəhrəmanı olan Maralın dilindən deyilsə də, əslində, yaziçinin bu yondə bədii manevretmə metodudur, öz ideyasını tehkiyə yolu ilə oxucularına çatdırmaq vasitəsidir.

Ulduz Qasım romanda milliyətin dən asılı olmayaq Ana obrazının müqəddəs olduğunu, övladının yolunda hər cür əzabə qatlaşdırıqını da ustalıqla vəro bilir. Vaxtılı bir azərbaycanlılara xas olan xarakterik düşüncə tərəzinin əsərdəki inikasıdır. Yaxud romanın digər bir yerində balaca Maralın öz-özünə deyindiyi "bir azərbaycanlı qızının necə olacaq haqqında nə eşitmədim, nə görmüşdüm" (s. 106) cümləsi də müəllifin bir obraz olaraq yaratdığı Maral obrazına milli-mənəvi xarakter kimi et-can vermək missiyasının yaziçı olaraq həm də süuraltı düşüncələrinin ifadəsidir. Yeni əsərin baş qəhrəmanı Maral ("sən heç bizdən (rus milliyətindən - Ş.A.) deyilsən, görmüsən adın belə başqası") (s. 78). Yad olkədə milli ad daşıdıgi kimi, yad eldə anasından aralı düşüdüyündən ana öyüdü görməsə də genetik olaraq canında-qanında milli deyərləri də özündə yaşadır. Əlbəttə, bu kimi mənəvi deyərləri əsərin müəllifinin milli-mənəvi amilləri yad məməkətədə də yaşatmağın vacibliyi kimi oxucuya təlqin etmək istedadından irəli gelir. Yad dile - əsərdə rus diline hərfi tərcümə edilərkən, gülüş emosiyası doğuran bu ad milli psixiologiyamızda, milli mənəvi mühüttimizdə estetik zövq yaradır, maral, ceyran epitetri ilə qızlarımız oxşanılıb - ezişlənilir. Yad quş yuvasında doğulan qu balası timsalınlardır balaca Maral. Qu quşu yad yuvada

- Deyə bilməzdim Ruslana ananın sanlı günləri qalib, dizinin dibindən aralama, otur gecə-gündüz ona tamaşa elə, səsini eşit, saçlarını oxşa - deyə bu sözləri qolbindən keçirdən Maral verdili sözə də sədaqətlik nümayiş etdirir: "Artıq qeyri döñüs yoxdu, onun anasına söz vermişəm, oğlanın təklifini geri çevirə bilməzdim. Xoşbəxtlik haqqında düşünməyə dəyməz. Bir ana qəlbini, bir gözəl ana ruhunu sakitləşdirməyə dəyərdi özünü qurban vermək. Qaçış yoxdu Maral, bir dəfə dilindən çıxdı o söz. İndi verdiyin sözün qulu olmamış. Yoxsa sənin başqlarından fərqli qalmaz. Allah da sahibdi ki, o qadına söz vermişən" (s.129).

(Davamı var)

Şakir ALBALIYEV,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

HUMANİZM VƏ MİLLİ DUYĞULAR ASILAYAN ƏSƏR

Bu da əslində yaziçi üçün əsas təlob-lərden biri olan həyat hadisələrini reallıqla və həssas düşüncə işığında müşahidə edə bilmək təbiətdən irəli gelir. Görünür, Ulduz xanım Rusiyada yaşadığı bu uzun illər ərzində yaşadığı mühiyi çox dərindən izlib yörənmiş və bu mühiyi canlı şəkildə cansız vərəqlərin üzərinə köçürə bilmədir. Axi əsəri canlı, yaşarı edən səbəblərin başlıcası həm də onun həyatı reallıqları badıji şəkildə təsvirə gətirməklə ölçülür. Bir də yaziçi əsas kütłədən fərqli edən onun tam fərqli baxışla dünyaya baxa bilməsində, özünəməxsus düşüncələrinin olmasındadır və buna yətərincə bedi dəngə, bedi çalar, bedi fon vərə bilməsindədir. Romanın bir parçaya diqqət yetirək: "Fikirləşirdim ki, göy üzü nə qədər temiz, nə qədər yerdəki hıylələrdən, pisliklərden uzaqdır. Yaxşı kimi, orda insanlar yaşamır, yoxsa oranı da kirlərdərilər. Oranın da gözəlliklərini öz qara niyyətləriyle pozardılar. Və Allaha yalvarırdım ki, heç zaman göy üzündə yaşayış olmasın, insanlar oranı fəth etməsinlər. Qoy Yaradan adamların ağlından bu fikirləri pozsun. Bir də ordan yanımızdan keçən mərkəzi küçəyə baxırdım zamanın olanda. Bəzən valideynlər ovladlarının elindən tutub səhhət edə-edə gedirdilər, onlara nəsə anlatmağa, izah etməyə çalışırdılar. İlkim alışib yanırı onda. Tez pərdəni çəkirdim izlemək üçün o mənəzərəni. Bir dəfə dərsdən sonra yenə pəncərenin qarşısında oturub küçəyə baxırdım. Bir qadınla bir kişi qızlarının elindən tutub harasa gedirdilər. Nəsə danışıldır gül-e-gülə, sonra da hər ikisi eylib eyni zamanda qızın üzündə öpdüllər. O mənəzərəni görəndə elimi üzümə apardım, elə bil alışib yanırı yanaqlarım. Bilirsiniz həmişə mənə elə gelirdi ki, yer üzündə var-dövlət, sərvət xoşbəxt ailəsi olmaqdı.

üreyindən keçənləri anlamaq (əslində oxuculara anlaşıda bilmək) istedadının göstəricisidir bunlar.

Həyat əksliklərin vəhdətindən ibarətdir. Bu fəlsəfi qanunauyğunluq da əsərində yətərincə verməyi bacaran yaziçi bir tərəfdə Maral kimi nəcib, ülvi hissələrin daşıyıcısı olanları, digər tərəfdə isə Sergey və Vladimir kimi dələdüz, isləhalınumaz yetimxana uşaqlarının obrazını yaradır. Ən başlıcası da odur ki, onların hayat üçün parazit-tüfeyli insanlar kimi yetişib-formalaşə biləcəyinin səbəbini də açıqlayırlar:

"O hadisəndən bir ay sonra altinci gün çöldə gəzirdim. Yanvar ayıydı, nəcə deyərlər, soyuq insani buz kimi kəsirdi. Yeməkxana tərəfə keçəndə bizdən bir neçə böyük qrupdan olan iki oğlanın yeməkxananın arxa çıxışında yola su töküb sürüsdükərlərini gördüm. Gül-e-gülə bir-birinə deyirdi indi gələcək o inək, burdan keçəcək, onda baxar işinə. Heç nə başa düşmədim, doğrusu kimin haqqında danişırılar. Evin qarşısına hərləndim, bir müdət sonra yeno oğlanların sürüşdüyü yərə getdim. Əslində, pişiklərə baxmaq isteyirdim. Onlar acanda podvaldan çıxırdılar. Soyuq və qar olduğundan güclə nəfəs alırdı. Birdən kimsənə yerde zaridığını gördüm. Yeməkxananın müdürüydi, həmin sürüşkən yerde yixilmişdi, həmin oğlanlar isə baxıb gülürdülər:

- Bu da azdı sənə, donuzun biri do-nuz, özün yeyib şəmisən, bizse xoşumuz gələn yeməkden elave isteyəndə az qalırsan basib gözümüzü çıxardan. Indi eşən yerde, görək kim səni burdan qurtaracaq.

Doğrusu, binanın arxasına hərlənən az insan olurdu. Nə edəcəyimi bilmədim, üreyim ağrıdı qadını belə zariyan görəndə: - Utanırsınız etdiyinizdən? Ananız yanında qadındı bu.

İkisi də mənə əyri-əyri baxırdılar: